

Domantė Vaišvylaitė – Vilniaus universiteto Kauno fakulteto lietuvių literatūrologijos doktorantė
Moksliniai interesai: fenomenologija, atminties, archetipų ir traumas aspektai lietuvių literatūroje
El. paštas: domante.vaisvylaite@knf.vu.lt

Domantė Vaišvylaitė – PhD student in Lithuanian literary studies at the Kaunas Faculty of Vilnius University
Research interests: phenomenology, aspects of memory, archetypes and trauma in Lithuanian literature
E-mail: domante.vaisvylaite@knf.vu.lt

Domantė Vaišvylaitė

Vilniaus universiteto Kauno fakulteto

Kalbų, literatūros ir vertimo studijų institutas

MOTINOS ARCHETIPO TRANSFORMACIJA A. LANDSBERGIO DRAMATURGIJOJE

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas Algirdo Landsbergio (1924–2004) – lietuvių išeivijos dramaturgo, prozininko, redaktoriaus, literatūros ir teatro kritiko – pjesės „Vaikai gintaro rūmuose“ (1985) ir „Komediantai“ (1994). Straipsnyje remiamasi nuostata, kad ryšio su motina esama įgimto, o ne įgyto, todėl kiekvieno žmogaus sąmonėje tarpsta išankstinis (archetipinis) motinos vaizdinio lūkestis. Komplicuotas motinos ir vaiko ryšys kūryboje sietinas su motinos vaizdinio transformacija ir nuarchetipinimu – sąmoninga atskirtimi nuo prigimtinai archetipinės motinystės sampratos, todėl straipsnyje analizuojamas motinos vaizdinio pokytis, nulemtas nesėkmingų tarpasmeninių santykių su vaiku. Siekiant išskleisti emocines veikėjų patirties būsenas remiamasi fenomenologiniu metodu ir Husserlio vertybių teorija. Ši perspektyva pasirinkta dėl archetipinio motinos ir tapatybės suvokties susietumo, laikant tapatybę opia išeivijos autorių kūrybos tema. Analizė atskleidė, kad santykio su motina raiška A. Landsbergio dramaturgijoje sietina su neužtikrintumo jausmo, asmeninės identifikacijos problemų vaikų išskirtinio emocionalumo arba perdėtos apatijos vaizdavimu.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Algirdas Landsbergis, motinos archetipas, transformacija, dramaturgija, tapatybė.

Abstract

The article analyses the plays ‘Children in the Amber Palace’ (1985) and ‘The Comedians’ (1994) by Algirdas Landsbergis (1924–2004), an expatriate Lithuanian playwright, novelist, editor, and literary and theatre critic. The article is based on the idea that the connection with the mother is innate, not acquired, and that is why every person’s subconscious contains a preconceived (archetypal) expectation of the image of the mother. The complicated relationship between a mother and child in the creative process is linked to the transformation and de-archetyping of the image of the mother, i.e. the conscious separation from the inherently archetypal concept of motherhood.

Therefore, the article analyses the change in the image of the mother as a result of the failure of the interpersonal relationship with the child. A phenomenological approach and Husserl's theory of values are used to unpack the emotional states of the characters' experiences. This perspective is chosen because of the archetypal interconnection between the mother and the perception of identity, considering identity as a sensitive topic in the work of diasporic authors. The analysis reveals that the expression of the relationship with the mother in Landsbergis' dramaturgy is connected with the depiction of a sense of insecurity, and problems of personal identification, exceptional emotionality and exaggerated apathy in children.

KEY WORDS: Algirdas Landsbergis, mother archetype, transformation, dramaturgy, identity.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rh.v32i0.2691>

Į v a d a s

Algirdas Landsbergis (1924–2004) – išeivijos dramaturgas, kritikas, redaktorius, rašytojas eruditas, kurio kūrybinė intencija sietina su polinkiu nagrinėti žmogiškosios moralės klausimus, aukštesnių vertybių paieška, žmogiškojo polinkio į santykių kūrimą kvestionavimu. Rašytojas nevengia vaizduoti klaidžius, painius, neigiamus ir ydingus žmogiškuosius tarpusavio santykius, keldamas klausimą apie jų svarbą ir reikšmę, nepaneigiamą amžiną žmonijos poreikį artimam būčiui, net jei ji beprasmiška ar skausminga. Viena vyraujančių temų jo kūryboje yra skirtingos sandaros šeimos vienetų vaizdavimas. Šeima išeivijos rašytojo tekstuose – socialinis konstruktas, tuo pat metu įkūnijantis tiek idilišką santykį, tiek įsisenėjusias, sunkiai sprendžiamas problemas. Šeima, viena vertus, laikoma archetipiška saugumo ir rūpesčio užuovėja, kita vertus, vertinama ir kaip ydinga, nepamirštant, kad šeimos visuma yra sudaryta iš neišvengiamai klysti pasmerktų individualybių.

Šiame straipsnyje dėmesys nukreipiamas į vieną pagrindinių šeimos narių santykių ryšių – motinos ir vaiko. Filosofiniuose ir antropologiniuose diskursuose esama nuostatos, kad ryšio su motina esama įgimto, o ne įgyto, todėl kiekvieno žmogaus sąmonėje tarpsta išankstinis (archetipinis) motinos vaizdinio lūkestis. Ir net jei šis lūkestis prigimtinis, realus santykis su motina toks nėra, todėl pasmerktas neatitikti sąmonėje glūdinčių reikalavimų. Komplikuotas motinos ir vaiko ryšys kūryboje gali būti sietinas su motinos vaizdinio transformacija ir nuarchetipinimu – sąmoninga atskirtimi nuo prigimtinei archetipinės motinystės sampratos. Remiantis įprasta nuostata, kad kiekviename literatūros kūrinyje veriasi erdvė vidinėms autoriaus gėloms, straipsnyje pasirinkta analizuoti tekstus, kuriuose vaizduojamas kompleksiškas ir komplikuotas santykis tarp motinos ir vaiko. Dėl autoriaus kūrybinės raiškos specifikos, remiantis K. G. Jungo archetipų teorija, straipsnyje nagrinėjama tradicinio motinos archetipo transformacija ir vaiko santykis su motina, netenkantis archetipinių, įgimtų sąmoninių projekcijų. Tyrime siekiama išskleisti emocines patirties būsenas, sietinas su ryšiu tarp

motinos ir vaiko, todėl remiamasi Husserlio vertybių teorija, fenomenologiškai nagrinėjamos veikėjų emocinių patirčių būsenos.

A. Landsbergio tekstų analizei ši perspektyva pasirinkta ir dėl archetipinio motinos ir tapatybės suvokties susietumo. Analizuojant koncentruojamasi į tapatybės steigimo klausimą, aktualų ir opų išėivių literatūroje. Manoma, kad santykio su motina analizė gali atskleisti iki šiol neaptartų asmeninės tapatybės identifikacijos aspektų, išryškėjančių dėl sudėtingos savasties paieškos.

Analizei pasirinktos A. Landsbergio pjesės „Vaikai gintaro rūmuose“ (1985) ir „Komediantai“ (1994), kuriose, vaizduojant tarpasmeninį šeimos santykio ryšį, kuriamas kompleksiškas ir komplikotas santykis tarp motinos ir vaiko.

Pastaraisiais metais pasauliniame moksliniame diskurse ryškėja siekis permąstyti motinos archetipą ir jo raiškos būdus, daugėja susidomėjimo užslėptomis, nežinomomis motinos archetipo įtakos sferomis. Motinos archetipas analizuojamas kaip nepaneigiama prigimtinio santykio reprezentacija, tačiau vertinamas komplikuoto santykio kontekste. Šiame straipsnyje nagrinėjamas motinos vaizdinio nuarchetipinimo atvejis artimas Brookės Laufer „Medea as the Modern Mother: Infanticide, Motherhood, and Transmutation“ (2021), Danielos F. Sieff „The Death Mother as Nature’s Shadow: Infanticide, Abandonment, and the Collective Unconscious“ (2019) ir Josepho Dutko „Mythoi, Monomyth, and a Missing Mother: The Archetypal Significance of the Prodigal’s Quest in Luke 15:11–24“ (2023) tekstams, permąstantiems motinos vaizdinio ir archetipinių, archajinių suvokčių susietumą. Lietuvoje motinos archetipas nedaug nagrinėtas. Jis aptartas Dalios Jakaitės „Dievo Motinos vaizdinys lietuvių poezijoje: mistikos (ir) kraštovaizdžio akiratis“ (2013) ir Deimantės Dementavičiūtės „Siaubingosios Motinos archetipas A. Strindbergo pjesėje „Sapnas“ ir pagal ją pastatytame J. Vaitkaus spektaklyje“ (2013) tekstuose. Analizės tema artima Giedrės Šmitienės straipsniui „Ir aš nebijau juodos. Santykis su motina Janinos Degutytės tekstuose“ (2018).

Pjesės „Komediantai“ ir „Vaikai gintaro rūmuose“ anksčiau aptartos Ingridos Ruchlevičienės straipsniuose ieškant neoavangardistinių ir postmodernistinių raiškos principų (2005), „Vaikai gintaro rūmuose“ – atsiveriančio liaudiškosios kultūros dialogo aspektu (2007). Straipsniui naujumo suteikia ir archetipinės psichologijos bei fenomenologijos paradigmų derinimas.

Fenomenologiniai tarpasmeniniai santykiai ir jų archetipiškumas

Vėlyvuosiuose savo tekstuose intensyvų poreikį santykiui su kitais žmonėmis Edmundas Husserlis aiškina ir plėtoja remdamasis *asmeninės vertybės* (vok.

ein personaler Wert) sąvoka (Heinämaa 2020, 431). Nurodoma, kad žmogaus elgesį motyvuoja dėl tarpasmeninių santykių susiformuojančios vertybės, iškeliančios malonias sąmoningas patirtis. Asmeninės vertybės Husserliui pagrindžia emocines sąmonės gelmes ir žmonių susietumą, polinkį į rūpestį ir globą (Ten pat). Vertybės, susijusios su meilės jausmu, apibūdinamos kaip „absoliučiai subjektivos“ ir vadinamos „meilės vertybėmis“ (vok. *Liebeswerte*) (Crespo 2016, 710). Pasak Husserlio, subjektyvi vertybinė sistema – ypač ta, kuri motyvuota poreikio mylėti arba jaustis mylimais, – yra elgesio impulsus koreguojantis tarpasmeninių ryšių troškimas (Ten pat).

Husserlis apibrėžia meilę kaip patirtį, kurią priima kiekviena laikina žmogiška būtybė, gebanti pajauti tai, kas neaprepiama ir neišmatuojama, kas peržengia gyvenimo trukmės ribas (Heinämaa 2020, 446). Meilės patirtis pranoksta paprastą pozityvią (vok. *Wertnehmen*) patirtį (Loidolt 2021, 4) ir yra tiesiogiai sietina su individualių subjektų (pvz., vaikų, tėvų, senelių) arba jų grupių (pvz., šeimos) įtaka suvokėjui (Ten pat). Pasak Husserlio, meilės modalumas priartina amžinos būties jausmą ir įgalina išskirtinį tarpasmeniškumo būdą, kuriuo mylintysis santykiauja su mylimuoju ir koreliatyviai – su pačiu savimi (Crespo 2016, 715), todėl meilė yra ne nuolatinis santykis, o ryšys tarp unikalių tapsmo būdų.

Anot Husserlio, meilė tarp motinos ir vaiko yra išskirtinė, nes egzistuoja ne tik dėl asmeninių vertybių, ji įrašyta į žmogiškąją prigimtį – pirmykščiai impulsai vaiką kreipia į motiną, nuo kurios priklauso jo maistas ir saugumas (Marosan 2021, 124). Besiformuojantis vaiko pasaulio suvokimas kuriasi konstituciškai susietas su motina, todėl laikomas pirmuoju pirmapradžiu intersubjektyviu žmogiškuoju santykiu (Zahavi 2003, 113). Husserlio teorija iškelia prigimtinį žmonijos santykį su motina, kuris koreguoja subjektyvų vaiko požiūrį į pasaulį ir gebėjimą suvokti save.

Karlo Gustavo Jungo teigimu, žmonijos veiklos dėsningumas nulemia archetipų – įgimtų kolektyvinių schemų, universalių idėjų ir juslinių išpūdžių vaizdinių prototipų – formaciją (Jung 2015, 55–56). Pasikartojančios patirtys ir tų patirčių išgyvenimo specifika lemia tam tikrą potyrio ir objekto susietumą, tarpstantį žmogiškojoje sąmonėje. Archetipas kaupia tūkstančių metų patirtį, todėl stimuliuoja ir sąmonėje užprogramuotų potyrių poreikį dabartyje (2003, 11) kaip būtiną veiksmo grandinės pratęsimą. Vadinasi, sąmonė saugo informaciją ir nustato normalias suvokėjo patirtis pagal tai, kaip dažnai jos kartojosi žmonijos raidos istorijoje.

Ryškesniausi žmonijos potyriai susiformuoja į stipriausiai sąmonę veikiančius archetipus. Jungo teigimu, dėl šios priežasties kiekviename žmoguje neišvengiamai egzistuoja motinos archetipas (2003, 11). Kolektyvinėje sąmonėje glūdinti archetipinė motinos apibrėžtis formuoja vaiko požiūrį į motiną – motinos svarbą

lemia „į ją projektuojamas archetipas, kuris suteikia jai mitologinį pagrindą ir sykiu autoritetą, net numinoziškumą“ (Jung 2015, 103), todėl yra laikomas viena „didžiausių žmogaus sielos vertybių“ (Ten pat, 103). Pasąmoningas archetipas gali būti teigiamas arba neigiamas (Jung 2003, 15) – teigiamas atspindi globą, šilumą, atsidavimą, vaisingumą, meilę (Jung 2015, 101–102), o neigiamas simbolizuoja marininą badu, nuodijimą, žudymą, neapykantą (Ten pat). Teigiami motinos archetipo aspektai sietini su gebėjimu suteikti gyvybę, todėl neigiami – priešingai – su noru ją atimti (Ten pat). Vaiko pasąmonėje esantis archetipas lemia motinos elgesio vertinimą kaip teigiamo arba neigiamo, remdamasis archajinėmis suvoktimis, tačiau nulemia ir negebėjimą suvokti nenatūralios šio prigimtinio santykio nebūties tikrame gyvenime (Jung 2015, 104). Net jei nesama sėkmingo santykio su motina, vaiko pasąmonėje visuomet išlieka prigimtinis šio santykio lūkestis.

Motinos archetipas ir jo transformacija

Pabrėžtina, kad motinos archetipo transformacijos analizė pasirinkta ne dėl tradicinių archetipinės motinystės įvaizdžių trūkumo A. Landsbergio kūryboje. Vis dėlto archetipinės motinos savybes, ypač teigiamas, įgyja ne motina, o motiniškas autoritetas, pavyzdžiui, teta, močiutė, senelė, globėjiška moteris. Teigiami archetipiniai motinos bruožai dažnai vaizduojami kaip universali idėja, prabėgomis, nedetalizuojant veikėjų išgyvenimų ar potyrių, tik paminint neabejotiną motinos svarbą, siejančią ją su tėvyne, kalba, vaiko savastimi ir pačia gyvybe, pavyzdžiui: „Jis negalės užmigti, kol neatras naujo žodžio, kuris sutalpintų savyje jo paslikus sąnarius, antklodės minkštumą, svečių juoką ir jo motinos akis.“ (Landsbergis 1992, 293); „Žemės goda / Dar sujungta / Virkštim su Gimdytoja.“ (Landsbergis 1953, 224); „Juokingai maži garlaivėliai suposi įbedę nosis krantinėn: lyg vėžliukai į motinos šarvus.“ (Landsbergis 2006, 42); „Tamsa tėvų miegamajame buvo šilta ir glūdi, lyg mieguistas motinos apkabinimas.“ (Landsbergis 1992, 280).

Kūriniuose, kuriuose motinos personažas detalizuojamas išsamiau, išryškėja sudėtingesnė santykių paradigma. Algirdo Landsbergio kūriniuose vaizduojama motina apibendrintinta kaip tradicinių įsitikinimų, užsisklendusi, nepriimanti vaikų tapatybės savitumo (novelės „Ilgoji naktis“, „Dangūs tuštėja, dangūs pildosi“, pjesė „Barzda“ ir kt.). Vis dėlto ji nevaizduojama archetipiškai neigiama – intensyviausias su motina susijusias emocijas dažniausiai kelia ne jos elgesys ar veiksmai, bet, priešingai, ryšio, santykio su motina trapumas arba jo nenuolatinumas. Iš to kyla teorija, kad motinystės idėja A. Landsbergio kūryboje yra universali, archetipiška, instinktyvi, o motinos personažui būdingas komplek-

siškumas, komplikuotumas, paremtas tikrų žmogiškų santykių dinamika. Todėl analize siekiama tirti motinos personažą, praradusį archetipinius bruožus, atskleisti suvokiančiojo išgyvenimus, susijusius su motinos patirtimi, emocijas, kurias kelia nepatenkinti prigimtinio artumo lūkesčiai, išreiškiami instinktyviomis veikėjų reakcijomis.

Dramoje „Komediantai“ Algirdas Landsbergis kuria priešpriešų susidūrimo koncepciją, pabrėždamas klasikinio teatro harmonijos ir pigios, pramoginės postmodernios kultūros atskirtį. Jau ne kartą pastebėta (Ruchlevičienė 2005a; 2005b, 108; Jonynas 1995, 1), kad šis klaidus Landsbergio kūrinys primena meninę koncepciją, kurioje abstrakčiais bruožais reiškiasi autoriaus požiūris į modernųjį meną, amžinąsias kultūrines vertybes ir žmonių santykį su ideologija, istorija ir vienas kitu. Landsbergis žaidžia savo veikėjų – paskutinių septynių komunistiniame režime išlikusių klasikinio teatro atstovų – apibrėžimais, siekdamas vaizduoti archetipines, amžinąsias, tradicines žmogiškąsias struktūras. Kūrinio užduotis – priversti skaitytoją kvestionuoti postmodernizmo kultūrą, populiarųjį meną, apsvastyti grįžimo prie tradicinio – aukštojo – meno galimybę. Vis dėlto pats kūrinys rodo ironiškai postmodernus savo neklasikiniais kūrybiniais elementais. „Komediantai“ yra vienas tų Landsbergio kūrinių, kurių abstrakčių pasaulių ir veikėjų sąlygotumas išryškina meninės koncepcijos svarbą. Žaisdamas intertekstais, politiniais, kultūriniais, socialiniais kontekstais, jis kuria savotišką vidinio pasaulio recepciją, kurioje skleidžiasi autoriaus džiaugsmas ir gėlos, įkūnijami vidiniai konfliktai ir asmeninės nuostatos, požiūris į Lietuvą, pasaulį, laikmetį, žmones ir jų santykius.

Konfliktas tarp klasikinių, amžinųjų konstruktų ir modernaus pasaulio skleidžiasi per jaunesniosios ir vyresniosios kartų santykį. Pjesės centre – Karalienė ir jos gyvenimo istorija, nulėmusi pjesės dabarties įvykių tėkmę. Kūrinyje išsiskiria dvi kovojančios pusės – šeši gerieji meno puoselėtojai komediantai ir blogieji persekiojami, atstovaujantys komunistiniam nužmoginimui ir kultūros naikinimui. Kūrinyje pristatomas ir septintasis komediantas – Jaunuolis, dingęs Karalienės sūnus, paaiškėja, kad Maksimalinis Vadas – buvęs Karalienės vyras, sugrįžęs jos sunaikinti. Pjesės pabaigoje jis nužudo visus komediantus, išskyrus Mirandą ir Jaunuolį, kuriems perleidžiamas komediantų įsipareigojimas puoselėti tradicinį meną.

Pabrėžtina, kad Šekspyro, kaip tradicinio meno atitikmens, intertekstas „Komediantuose“ plėtojamas atskira siužetine linija. Iš Šekspyro Landsbergis nusižiūrėjo naratyvo plėtojimo, poetikos, atmosferos kūrimo metodus. Šekspyriškosios tragedijos struktūriniai elementai tampa draminiu Landsbergio pjesės modeliu. Su Šekspyro figūra žaidžiama dialoguose ir monologuose, į jį kreipiamasi tiek citatomis, tiek tiesiogiai, lyg į tradicinio teatro šerdį. Šekspyras pjesėje įkūni-

ja išsilaisvinimą nuo totalitarinės santvarkos nužmoginimo, todėl septyni meną puoselėjantys pjesės veikėjai – Karalienė, Miranda, Herojus, Komikas, Kritikas, Ietnešys, Jaunuolis – sukurti klasikiniam, šekspyriškajam teatrui reprezentuoti. Motinos vaidavimo analizės tikslais paminėtina, kad Karalienės personažas pjesėje identifikuojamas su Hamleto motina kaip su pamatine klasikinio teatro figūra. Santykį su vaiku Landsbergis vaizduoja paviršutinišką ir užgožtą santykio su teatru, todėl pati motinystė interpretuojama per gerą vaidybą, leidžiančią tinkamai išpildyti pjesės mintį.

Dar kūrinio pradžioje įteisinamas konfliktinis santykis tarp Karalienės ir dukros, detaliam plėtojamas šio santykio kompleksiskumas, o emocinės dukros atskirties nuo motinos patirtis atsiskleidžia per savo būties kvestionavimą, įtūžį, beprasmybės jausmą ir jausmų prasiveržimą. Ironiškos, abstrakčios, groteskiškos pjesės kontekste Mirandos ir Karalienės santykis vietomis vaizduojamas net pernelyg tikroviškai, ypač turint omenyje tai, kad jos abi įkūnija aktorės, atliekančias motinos ir dukros vaidmenis. Kompleksinis santykio su motina paviršutiniškumas yra esminė Mirandos istorijos plotmė, užgožianti bet kokią asmeninės tapatybės vystymosi, tarpasmeninių santykių plėtojimo galimybę. Kitaip tariant, sėkminga savasties suvoktis ir sėkmingas asmenybės steigimas yra nulemtas santykio su motina (Heinämaa 2020, 446). Mirandos suvoktys rodosi prisodrinto archetipinio įsivaizdavimo ir lūkesčio, kuris nulemia Karalienės kaip motinos vertinimą.

Pjesėje impulsyvių Mirandos emocijų priežastis yra Karalienės asmenybės ir idiliško dukros įsivaizdavimo, kokia turėtų būti gera motina, nesutaptis:

MIRANDA (paima kostiumą, žiūri į jį). Pasakų princesės apdaras. <...> (Ilgai nešioti, neištarti žodžiai prasiveržia srautu.) Ar jis sugrąžins man pavogtą vaikystę? Ištrins šešiolika metų urvuose, kiaulidėse, šiukšlių piliakalniuose, kanalizacijos vamzdžiuose? / <...> KARALIENĖ. Mūsų šventa kova... / MIRANDA. Dėl jūsų svajonių, jūsų iliuzijų! (Landsbergis 1994, 14)

Anot Jungo, dėl prigimtinių būties impulsų būdingiausiu teigiamo motinos archetipo bruožu laikomas polinkis aukotis dėl savo vaikų gerovės (2015, 102). Jo teigimu, motinos auka yra įaugusi į žmonijos istoriją, taigi ir į kolektyvinę pasąmonę, todėl vaikui turėtų būti ypač sunku suvokti archetipiškai nenatūralų motinos nenorą aukotis dėl savo vaiko. Pabrėžtina, kad čia svarbiausia ne Mirandos, o paties autoriaus nuostata, kuria remdamasis jis formuoja komplikotą santykį, nesutampantį su prigimtinė motinos samprata. Dabartiniame Landsbergio pjesės vyksmo laike Miranda skausmingai išgyvena užgniauztą suvoktį, kad jos gerovė netapo pakankama priežastimi įprastai žmogiškai motinos būčiai. Trapūs,

fragmentuoti, tačiau intensyvūs savanaudiško motinos elgesio prisiminimai yra ribinių Mirandos išgyvenimų pamatas, kurį autorius vaizduoja dabartinių emocijų būsenų centre.

Kadangi santykis su motina yra nepatvarus ir paviršutiniškas, tapatinimasis su motinos ir jos bendražygių įsitikinimais autoriaus siejamas su nuasmeninimu, tikrosios savasties praradimu: „Tik pasiklausykite savęs – negalit išsižiot nedeklamavę. Jūs žilstat, tunkat, plinkat, ir JŪS norit pakeist pasaulį! <...> Diena die non, vis nuduot, kad aš – ne aš, deklamuot kitų parašytus žodžius!“ (Landsbergis 1994, 15). Negalėjimas ir nenoras identifikuotis su tais, kurie jai artimiausi, pjesėje Mirandą veda prie asmeninės tapatybės kvestionavimo, savasties steigimo pastangų. Keldama savo tapatybės klausimą, Miranda neišvengia komplikuoto santykio su motina apmąstymo.

Kritinis Mirandos poreikis artumui vaizduojamas susiklostęs dėl santykio su motina paviršutiniškumo: „Mano motina! Po begalinio bėgimo per mišką, šernams šniokščiant, mudvi įlendam į kanalizacijos vamzdį, mūsų širdys tuksi, viena į kitą. Tada įbėga žiurkė. (*Ji ima juoktis pro ašaras.*) Ir mano motina pradeda vaidinti!“ (Landsbergis 1994, 15). Mirandos vaikystės prisiminimuose vyrauja asociatyvūs, emociniai, jusliniai vaizdiniai. Natūraliai kylančių prisiminimų vaizdą lemia stipri būties laikinumo nuojauta. Momentų atpasakojimas gana fragmentiškas, jie pateikiami blyksniais, potyrių mozaika, paveikta paviršutiniškos kasdienybės jausmo, giliai įsirėžusio atmintyje. Pirminis Mirandos tikslas yra poreikis išsivaduoti iš paviršutiniškai utilitaraus santykio su motina, todėl verksmą ir ribinę asmenybės būseną – juoką pro ašaras – sukelia mintis, kad artumas, nuoširdaus kontakto su dukra galimybė gali būti nustelbta poreikio pasirodyti prieš nesamą auditoriją: „MIRANDA. Net ir dabar ji kalba, juda, lyg kažkokia publika į mus žiūrėtų!“ (Ten pat). Kūrinyje santykis su motina yra aktyvus dukros emocinio stabilumo veiksnys, todėl jo beviltiškumas skatina polinkį į emociškes kraštutinybes ir negebėjimą jų suvaldyti.

Nors svarstydamą savo egzistencinius klausimus Miranda atmeta princesės titulą, ji negali tapatintis net su turimu vardu, kuris jai taip pat siejasi su motinos negebėjimu užmegzti nuoširdžius tarpasmeninius santykius: „Net ir mano vardą paėmei iš supelėjusios knygos, kurios autoriaus kaulai jau seniai sutrūnijo!“ (Ten pat). Landsbergio Miranda yra šekspyriškosios „Audros“ Mirandos versija, Prospero – astronomo, astrologo, matematiko, ištremtojo Milano kunigaikščio – dukra, su juo įkalinta tremtyje. Šekspyriškosios Mirandos pasaulis tėra nedidelė sala ir jos tėvas. Kaip ir Landsbergio pjesėje, merginos raida yra suvaržyta ir visiškai priklausoma nuo jos globėjo. Šekspyro pjesėje jaunos moters, siekiančios atsiskirti nuo tėvo įtakos ir taisyklių, istorija, jos įžengimas į moterystę, asmeninės identifikacijos pastangos skleidžiasi jaunos pirmosios meilės sukuryje. „Kome-

diantuose“ šekspyriška audra tampa landsbergiška sovietinės politikos receptcija, esama kontekstualių nuorodų į šekspyriškosios Mirandos likimą. Vis dėlto verta atkreipti dėmesį į tai, kad kontroliuojantis „Audros“ tėvas Landsbergio tekste virsta apatiška motina. Ir nors abiejuose kūriniuose dukros suvaržymai nulemti tėvų sprendimų, lyties pokytis laikytinas reikšmingu nuokrypiu nuo šekspyriškojo originalo. Mirandos tapatybės steigimo ir savasties suvokties receptijos Landsbergis nuo Šekspyro nenusižiūri, jos raida vaizduojama savotišku komplikuotu, painiu, agresyviu būdu.

Pjesei įpusėjus, publika supažindinama su nauju veikėju – Jaunuoliu, reiškinčiu ypatingą (galimai net romantinį) susižavėjimą Karaliene, kuri jam atsako tuo pačiu. Dar vienas konfliktas tarp motinos ir dukros įsižiebia supratęs, kad Miranda taip pat domisi Jaunuoliu. Stebėdama užsimezgsų ryšį, dukra pasmerkia motiną:

MIRANDA (jgelta, piktai trepteli į grindis). Kaip jai ne gėda! Juk jis galėtų būt jos sūnus... anūkas! Aš niekad jos nesuprasiu! Kodėl ji nelaukė, kol ji susitiks su mano tėvu – didvyriu?! Kaip ji, pačioj jaunystėj, galėjo atiduot save tironui, ištekėt už kraugerio, prieš kurį ji dabar kovoja?! <...> Kada tik prašau jos paaiškint, ji išsisuka, pabėga. Ji vis dar slepias nuo manęs! (Ten pat, 27).

Pjesėje pristačius Jaunuolį vaizduojamas Mirandos santykio su motina pokytis. Iki šiol stebėtas Mirandos ir Prospero santykio variantas pakinta ir išryškėja Hamleto ir Gertrūdos interteksto plotmė. Miranda, kaip ir Hamletas, motinos moralinį nuosmukį priskiria polinkiui greitai užmiršti turėtus santykius ir veltis į naujas meilės aferas. Kadangi nėra pozityvaus tarpusavio santykio, nuoširdaus emocinio ryšio, nesama ir sektino elgesio modelio, kuriuo Miranda galėtų remtis, planuodama savo gyvenimą ir suvokdama savo tapatybę. Mirandos tapsmas moterimi vaizduojamas dalinis, prislopintas visa užgožiančios motinos tapatybės. Kitaip tariant, vaiko tapatybės steigimas neįmanomas tol, kol neišspręstas jį užgožiantis tarpasmeninio santykio su motina klausimas.

Paaikėja, kad Jaunuolis – prarastas Karalienės sūnus. Miranda sužino esanti netikra Karalienės duktė, kurios ji neprivalėjusi auginti. Kūrinio veiksmas rutuliojasi kovojant su tironiško režimo draudimais ir siekiant atkurti tikrąjį klasikinį meną. Mirandos ir Karalienės santykių kompleksškumas daugiau nenagrinėjamas, motinos ir dukros konfliktas išsispredžia savaime – supratusi situacijos komplikuotumą, Miranda priima motinos žiūrą, o tai padariusi pasitraukia į an-

¹ Pjesėje įvardijami du Karalienės vyrai. Su pirmuoju ji išsiskyrusi dar vestuvių naktį, jau besilaukdama sūnaus, kurį vėliau prarado. Pirmasis vyras virsta tironu, kuris persekioja veikėjus pjesės dabartyje. Antrasis – Mirandos tėvas.

trą pjesės planą. Nepaisant to, kad Miranda suvokia santykių komplikuotumą, ji motinai už viską atleidžia, o tai suponuoja stiprų sąjaučiamą archetipinės motinos patirties troškimą. Pabrėžtina, kad „Komediantuose“ Landsbergis tikrą motiną vaizduoja komplikuočiau, plėtojančią paviršutinišką santykį su vaiku, negebančią priimti jų savitumo, o motinišką autoritetą – atitinkantį standartinę motinos archetipo apibrėžtį. Kol auditorijai vaizduojamas biologinis Mirandos ir Karalienės ryšys, jų santykis komplikuočiau, kompleksiškas, vaizduojama kontroliuojančios motinos ir dukros, kuri jai priešinasi, kova. Paaiškėjus, kad Miranda įvaikinta, jų santykis išsyk virsta pozityviu, atleidžiama už padarytas skriaudas ir skausmingus žodžius. Šis santykio pokytis pjesėje rodo dirbtiną ir netikrovišką, kaip paviršutinišką komplikuočiau santykio sprendimą dėl kūrinio minties plėtotės, kur Miranda turi perimti Karalienės tikslą išsaugoti tradicinį meną.

Pabrėžtina, kad Mirandos būsenos A. Landsbergio pjesėje vaizduojamos itin kontrastingos: nuo susižavėjimo, svajingumo iki absoliutaus bejėgiškumo, beprasmybės, nusivylimo, netikrumo, kylančio iš esamų santykių kompleksškumo suvokties. Jos patiriamos būsenos susijusios ne tik su esama akimirka, maišosi jos dabarties ir praities emocijos, nebeatsiejamos viena nuo kitos. Atvira priešiška Mirandos monologų ironija kontrastuoja su vaikystės viltingumo nostalgija ir atskleidžia dvilypį santykį su motina. Viena vertus, ji atvirai neigia archetipinį motinos vaizdinį, kitą išvėliamą Karalienėje, kita vertus, pati tikisi atvirų motiniško instinkto apraiškų.

Neįprasta ir, autorės manymu, aptariamai temai reikšminga motinos figūra vaizduojama A. Landsbergio pjesėje „Vaikai gintaro rūmuose“ (1985). Pjesės siužetas panašus į „Komediantų“ – vėl aktualizuojamas kartų konfliktas, jaunimo polinkis į paviršutinišką meną. Pjesėje vaizduojama, kaip žinomas Lietuvos režisierius JAV lietuvių vaikus moko teatro ir dramaturgijos paslapčių, siekdamas pažadinti jų lietuvišką tapatybę. Vaikai – Vilija, Rimas, Tomas, Vitas, Rūta, Audronė – teatrą vertina nerimtai, šiai lietuvių kartai mitinis erdvėvaizdis nesuprantamas ir neįdomus. Vaikų charakteriuose vėl galima išvėlioti tradicinio teatro personažų tipus, sufleruojančius jų istorijos baigtį.

Pjesėje pristatoma Motina, „neapibrėžto motiniško amžiaus“ moteris (Landsbergis 1985, 5). Šiuo personažu Landsbergis kuria archetipiškai universalų personažą įspūdi, reprezentuojantį stereotipiškiausius ir konceptualiausius motinystės bruožus. Pjesėje nesiekama aiškiai įvardyti, kuris vaikas yra Motinos, nes publikai iš esmės nebūtina to žinoti – tai nekeičia pagrindinės kūrinio minties. Motina ir pati nedemonstruoja išskirtinio emocinio santykio nė su vienu iš jaunuolių, nerodo kuriam nors iš jų didesnio švelnumo ar prierašumo. Netrukus akivaizdus Motinos personažo paviršutiniškumas pasirodo esąs apgaulingas, ir

šalia pagrindinės pjesės istorijos A. Landsbergis vaizduoja sudėtingą vienpusį vaiko santykį su motina.

Pjesės pradžioje Motina flirtuodama atskleidžia Režisieriui savo aktorinę praeitį: „Kur mano santūrumas? Dar akimirka, ir aš jums išpažinsiu savo paslaptį. Taip, taip, kadaise ir aš buvau aktorė. Jaunystėj. (*Koketiškai*)“ (Ten pat, 11). Per vaikus motina siekia susigrąžinti santykį su teatru, vis dar jai keliančiu išskirtinius sentimentus ir emocijas, todėl nulemiančiu ir išskirtinį susidomėjimą Režisieriumi: „Kaip viskas vėl sugrįžta, man čia bestovint su jumis, šiame teatre, tartum mudu abu vaidintumėm publikai, kaip vakar... (*Ji svajingai žvelgia į tolumą, į savo jaunystės sceną, ir pradeda atkurti savo vaidmenį.*)“ (Ten pat). Netrukus žvilgsnis nukreipiamas į vaikus, mėgdžiojančius savo tėvus, kurie įkalbinėja juos vaidinti teatre. Vitas imituoja savo tėvą: „Jei ne vaidinsi lietuviškam teatre, nematysi automobilio.“, Vilija – motiną: „Ne vaidinsi – sėdėsi namuos.“ (Ten pat, 12). Galiausiai prabyla jauniausia iš vaikų, vos 13 metų Audronė: „AUDRONĖ (padrąsinta jų pavyzdžio, nepiktai pamėgdžioja savo motiną) „Audrone, ar tu nenorėtum aplankyti savo motinos pasaulį? Kai ji buvo tavo amžiaus?“ (Ten pat, 12). Taip nurodomas Motinos giminystės ryšys su vienu iš vaikų.

Audronės personažui būdinga baili ir pesimistinė žiūra į ateitį. Jos neužtikrintumas ir menka savivertė susijusi su nuolatiniu manymu, kad ji yra pakeičiama, niekuo neypatinga, nesvarbi: „REŽISIERIUS. <...> Bet mes kai ką išmesim. AUDRONĖ. Ar mane?“ (Ten pat, 20). Bendrame pjesės vyksme, kol vaikai mokosi vaidybos paslapčių ir klausosi Režisieriaus pasakojimų apie „Eglę žalčių karalienę“, vienintelis Audronę dominantis klausimas apie lietuviškąjį mitą yra „O kaip tėvai?“ (Ten pat, 17), ar jie apsaugos, apgins Eglę nuo Žalčio, ar išgelbės ją? Ši Audronės asmenybės plotmė susisieja su baikščiu jos personažu, ne sykį drąsinamu kitų veikėjų. Mitiniame Režisieriaus Eglės pasaulyje Audronė ieško atsakymų į filosofinius tikrojo buvimo klausimus, kelia klausimą apie vaikų ir tėvų ryšio besąlygiškumą, teikiančią vilties, kad ji galėtų motinai rūpėti. Audronės dvejonės suponuoja natūralų vaiko pasaulio suvokimą ir gebėjimą suvokti save, kuris kuriasi konstituciškai susietas su motina (Zahavi 2003, 113).

Nors kūrinys kur kas labiau nukreiptas į Tomo ir Vilijos veiksmus, Audronė pjesės vyksmo metu išgyvena labai svarbią ankstyvosios jaunystės patirtį. Jai pirmą kartą prasideda menstruacijos, ji pirmą sykį susižavi berniuku. Apie menstruacijas Audronė pasiryžusi kalbėti su bet kuo, galinčiu išklaudyti ir patarti. Pirmiausia ji mėgina paklausti Vilijos, bet ši ją šiukščiau atstumia: „VILIJA (*kuri negali atitraukti akių nuo Režisieriaus*). Ne dabar! AUDRONĖ. Bet man labai svarbu... VILIJA. Netrukdyk manęs!“ (Landsbergis 1985, 22–23), tada pasipasakoja Rūtai. Netrukus sužinoma, kad Audronė apie tai mėginusi kalbėti ir su mama, bet ši atsakiusi tik tiek, kad ji nuo šiol „nebe vaikas“ (Ten pat, 23). Audronės

santykiuose su motina nesama asmeniškumo, todėl ją ypač glumina tapimas moterimi. Kadangi nėra tvirtai suformuoto moteriško autoriteto, kuriuo Audronė galėtų sekti, ji vaizduojama palikta pati aiškintis, ką reiškia tapti moterimi.

Labai svarbu pabrėžti, kad Motina girdi Audronės išpažintis. Dukrai su Rūta palikus sceną, Motina ir Režisierius išnyra iš patalpos gilumos ir aptaria svarbius pirmosios repetitijų dienos įvykius. Motina domisi tik Režisieriaus nuomone apie būsimą vaidinimą. Situacija pasikartoja ir Audronei pirmą sykį susidomėjus berniuku. Ji pasilieka scenoje su Rimu, laikosi už rankų, ir jie nedrąsiai vienas kitam išpažįsta jausmus. Jiems išėjus, Motina su Režisieriumi vėl pasirodo scenos gilumoje. Jie kalbasi apie Motinos talentą, leidžiantį jai režisuoti vaidinimą. Santykis su teatru yra vyraujantis santykio su vaiku pakaitalas, Motina vaizduojama nesureikšminanti santykio su vaiku ir neturinti motiniškų savybių.

Motina, kuriai ypač svarbi tradicinio, klasikinio „Eglės žalčių karalienės“ mito interpretacija, daugiausia dėmesio rodo Vilijai – Režisieriaus Eglei. Mitinėje „Eglės žalčių karalienės“ interteksto plotmėje Motina pati prisiima Eglės motinos vaidmenį, o Audronė tampa žąsimi, avimi – aukomis, klausta atiduodamos žalčiams vietoj mylimos dukters. Pabrėžtina, kad būtent Audronę autorius pasirenka aukos, atiduodamos į nežinią, nužmogintos, išeinančios vietoje Vilijos, vaidmeniui. Mitinėje pjesės plotmėje motina ne aukojasi dėl savo vaiko, kaip archetipiškai įprasta (Jung 2015, 102), o aukoja vaiką.

Atskirtis tarp jaunosios ir vyresniosios pjesėje vaizduojamų kartų justi ir vaikų dialoguose. Jaunuoliai tėvus vadina tėvų mafija, juokiasi iš jų norų, negebėjimo pripažinti vaikų individualumo. Audronė nesutinka: „AUDRONĖ. Ar jūs nepasiilgstat jų rankų? RŪTA. Ar pablūdai?! RIMAS. Jų rankos kartais būdavo protingesnės už jų burnas. AUDRONĖ. Kai jos švelniai paliesdavo...“ (Ten pat, 53). Audronės vienpusis santykis su tėvais pasireiškia autoriui ją vaizduojant nuolat ieškančią kadaise patirto atsako, nesuvokiančią kitų vaikų poreikio atstumti artumą, kurio ji pati taip trokšta. Pjesėje santykio nebuvimas trukdo suvokti ir žmogiškų emocijų priežastingumą (Jung 2015, 113), todėl vaizduojamas nenatūralus Audronės santykis su pasauliu ir savimi pačia.

Pjesės pabaigoje vaikai pagaliau pasiduoda mitinei teatro galiai, surengdami savo vaidinimą. Veiksmas persikelia į groteskišką fantasmagorinę plotmę, kurioje Motinos personažą pakeičia plastikinė „rugių boba“ (Landsbergis 1985, 54). Motina apkaltinama vaikų išdavyste ir teisiamą už savo nuodėmes: „TOMAS. Velnio šnipė! Ji klausės mūsų! Vitai, Rimai! Neleiskit jai pabėgt! (*Vitas su Rimu šoka prie Motinos silueto ir sugriebia ją už rankų.*) Atveskit ją pas mane! (*Šviesos pirštas įsibeda į Motinos veidą. <...> Vitas su Rimu tempia ją į scenos vidurį.*)“ (Ten pat). Audronei šis mitinis žaidimas atrodo realus. Matydama, kaip šiurkščiai elgiamasi su rugių boba, Audronė meldžia jos nesužeisti, o nususukusi nuo vaikų, paslapčia

kreipiasi į Motiną, laikydama save atsakinga dėl to, kas netrukus nutiks: „AUDRONĖ („Motinai“ tyliai). Kodėl tu mane atsekei į čia?“ (Ten pat). Mitinėje erdvėje „Motina“ tampa visų tėvų atitikmeniu, todėl vaikai ją stumdo, kaltina, aprėkia. Galų gale lėlė „perplyšta per pusę, palydima trumpo, gūdaus klyksmo“ (Ten pat, 55). „AUDRONĖ. Mama! (*Priklaupia prie perplėštos „Motinos“.*) Ką jūs padarėt?! Jūs ją užmušėt!“ (Ten pat). Vaikai pastumia figūrą po stalu ir apdengia ją brezentu, Audronė suklumpa prie „Motinos“ ir pasilieka klūpėti, kol toliau vyksta vaikų vaidinimas. Įvykio vaizdavimo specifika leidžia nuspėti, kad mitinėje erdvėje gedima ne netikros motinos, bet vienpusio santykio su tikrąja. Audronė skausmingai išgyvena kiekvieną nesėkmingą mėginimą suartėti, todėl demonstruoja nuoširdžias emocijas, kai vaikai vaidinime savinasi „Motiną“. Mitinėje plotmėje patiriamos emocijos Audronės personažui yra tikros, nes artimai susijusios su realybe ir motinos ryšiu su aplinkiniais, nė kiek nesiskiriančiu nuo ryšio su dukra.

Pabrėžtina, kad pjesėje vaikai nuolat kalba su Motina, išskyrus Audronę, kuri vienintelė su Motina neturi nė vieno dialogo. Pjesės pabaigoje Motina „Eglei“ prisistato kaip „gera pagoniška Giltinė, nerimstančiųjų nuramintoja, Motinų Motina“, kurios „pareiga pabaigoje visus priglaust“ (Ten pat, 76). Archajiška Motinos savęs apibrėžtis atliepia teigiamą archetipinį motinos įvaizdį (Jung 2015, 101), kuriuo dramaturgas pašiepia Motinos personažą, visų ir sykiu niekieno motiną, nesukūrusią artimo ryšio su savo vieninteliu vaiku.

Išvados

Tyrime aptartos dvi komplikuoto santykio su motina išgyvenimo plotmės A. Landsbergio dramaturgijoje. Pjesėse santykis su motina vaizduojamas kaip būtinas savasties, „aš“ formacijai. Analizė atskleidė, kad santykio paviršutiniškumas sukelia ambivalenciją ir asmenybinės atskirties poreikį („Komediantai“) arba skatina viltis ir svajones ieškant artimesnio santykio („Vaikai gintaro rūmuose“). Tolimos, šaltos, nebūdingos motinystės patirtis kūrinuose vaizduojama pasireiškianti psichologiniu vaikų raidos sąstingiu ir motinos vaizdinio transformacija – sąmoninga atskirtimi nuo prigimtinei archetipinės motinystės sampratos.

Motiniško vaidmens sėkmingumas „Komediantuose“ ir „Vaikuose gintaro rūmuose“ vaizduojamas per sklandžios vaiko raidos prizmę. „Komediantuose“ santykio su motina kompleksiskumas Mirandos asmenybėje išprovokuoja emocinius kraštutinumus arba perdėtą apatiją, nenorą tapatintis su bendruomene ir klaidžias asmeninės tapatybės paieškas. „Vaikų gintaro rūmuose“ veikia Audronė yra užstrigusi ankstyvoje asmenybės raidos būsenoje, idealizuoja praeitį, kai vaikystėje sulaukė tikro ir nuoširdaus tėvų dėmesio, yra perdėtai patikli, linkusi

pasiduoti aplinkinių įtakai, negeba kritiškai vertinti kitų elgesio. Santykio su motina klausimas artimai susietas su tapatybės steigimo sėkmingumu. Motinos vaizdinys aptartuose tekstuose intertekstualiai susipynęs su mitiniais, kultūriniais ir politiniais kontekstais, apima užslėptas teksto prasmes.

Literatūra

- Crespo 2016 – Mariano Crespo. Husserl on Personal Aspects of Moral Normativity. *Ethical Perspectives*, 4, 699–722. Prieiga internetu [žiūrėta 2023 03 21]: <https://doi.org/10.2143/EP.22.4.3127272>
- Dutko 2023 – Joseph Lee Dutko. Mythoi, Monomyth, and a Missing Mother: The Archetypal Significance of the Prodigal's Quest in Luke, 15:11–24. *Religions. Hermeneutics: Contextual Approaches to Biblical Interpretation*, 14, 997–1018. Prieiga internetu [žiūrėta 2023 03 21]: <https://doi.org/10.3390/rel14080997>
- Heinämaa 2020 – Sara Heinämaa. Values of love: two forms of infinity characteristic of human persons. *Phenomenology and the Cognitive Sciences*, 19(3), 451–452. Prieiga internetu [žiūrėta 2023 03 21]: <https://doi.org/10.1007/s11097-019-09653-2>
- Jonynas 1995 – Vytautas A. Jonynas. Įmantrieji Algirdo Landsbergio scenarijai. *Draugas*, 175(31), 1–2. Prieiga internetu [žiūrėta 2023 03 21]: https://www.draugas.org/archive/1995_reg/1995-09-09-PRIEDAS-DRAUGASw-i5-8.pdf
- Jung 2003 – Carl Gustav Jung. *Four Archetypes: Mother, Rebirth, Spirit, Trickster*. London: Routledge and Kegan Paul. Prieiga internetu [žiūrėta 2023 03 21]: <https://doi.org/10.4324/9781315722894>
- Jung 2015 – Carl Gustav Jung. *Archetipai ir kolektyvinė pasąmonė*. Vilnius: Margi raštai.
- Landsbergis 1953 – Algirdas Landsbergis. Rožė. *Aidai*, 5, 224.
- Landsbergis 1985 – Algirdas Landsbergis. *Vaikai gintaro rūmuose*. Chicago: Ateities literatūros fondas.
- Landsbergis 1992 – Algirdas Landsbergis. *Kelionės muzika*. Romanas ir novelės. Vilnius: Vaga.
- Laufer 2021 – Brooke Laufer. Medea as the Modern Mother: Infanticide, Motherhood, and Transmutation. *Psychological Perspectives*, 64, 222–239. Prieiga internetu [žiūrėta 2023 03 21]: <https://doi.org/10.1080/00332925.2021.1959219>
- Loidolt 2021 – Sophie Loidolt. Husserl on Personhood and Practical Agency. *The Husserlian Mind*. New York: Routledge, 353–431.
- Maloney 1999 – Alan Maloney. Preference ratings of images representing archetypal themes: an empirical study of the concept of archetypes. *Journal of Analytical Psychology*, 44(1), 101–116. Prieiga internetu [žiūrėta 2023 03 21]: <https://doi.org/10.1111/1465-5922.00070>
- Marosan 2022 – Bence Peter Marosan. Husserl on Minimal Mind and the Origins of Consciousness in the Natural World. *Husserl Studies*, 38, 107–127. Prieiga internetu [žiūrėta 2023 03 21]: <https://doi.org/10.1007/s10743-021-09299-6>
- Ruchlevičienė 2005a – Ingrida Ruchlevičienė. Neoavangardistiniai ir postmodernistiniai raiškos principai Algirdo Landsbergio dramose. *Darbai ir dienos*, 43. Prieiga internetu [žiūrėta 2023 03 21]: <http://www.tekstai.lt/tekstu-naujienos/8043-postmodernistiniai-raiskos-principai-algirdo-landsbergio-dramose>
- Ruchlevičienė 2005b – Ingrida Ruchlevičienė. Vakarietiškosios kultūros apsupty: Algirdas Landsbergis. *Darbai ir dienos*, 43, 67–117. Prieiga internetu [žiūrėta 2023 03 21]: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367170538819/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

- Sieff 2019 – Daniela Sieff. The Death Mother as Nature's Shadow: Infanticide, Abandonment, and the Collective Unconscious. *Psychological Perspectives*, 62(1), 15–34. Prieiga internetu [žiūrėta 2023 03 21]: <https://doi.org/10.1080/00332925.2019.1564513>
- Zahavi 2003 – Dan Zahavi. *Husserl's Phenomenology*. Stanford: Stanford University Press. Prieiga internetu [žiūrėta 2023 03 21]: <https://doi.org/10.1515/9781503620292>

Domantė Vaišvylaitė

THE TRANSFORMATION OF THE MOTHER ARCHETYPE IN A. LANDSBERGIS' PLAYWRITING

Summary

This article provides an in-depth analysis of the plays *'Children in the Amber Palace'* (1985) and *'The Comedians'* (1994) by Algirdas Landsbergis (1924–2004), an expatriate Lithuanian playwright, novelist, editor, and literary and theatre critic. The analysis is grounded in the premise that the connection with the mother is intrinsic rather than learned, suggesting that the subconscious of every individual contains an innate (archetypal) expectation of the maternal figure. The complex dynamics between a mother and child in Landsbergis' works are explored through the lens of the transformation and de-archetyping of the maternal image, which involves a conscious detachment from the traditional archetypal concept of motherhood. The study highlights the multifaceted portrayal of these relationships, revealing the necessity for the development of the self, or 'I', while simultaneously exposing their complexities and tensions. In this context, the article investigates the shifting representation of the mother due to the breakdown in the interpersonal relationship between the mother and child. A phenomenological approach, framed by Husserl's theory of values, is employed to analyse the emotional states and experience of the characters. This theoretical approach is particularly relevant given the archetypal link between the mother and identity formation, a key issue in the work of diasporic authors. The findings of this analysis indicate that in Landsbergis' dramaturgy, the portrayal of the mother-child relationship is closely associated with feelings of insecurity, challenges to personal identification, intense emotional sensitivity, and, at times, exaggerated apathy in children. The study shows that the distant and uncharacteristic relationship with the mother in Landsbergis' work leads to the ambivalence of children's representation, psychological stagnation and identity strug-

gles. The image of the mother is shown to be closely intertwined with mythical, cultural and political contexts, reflecting the broader implications of identity construction and personal growth. Additionally, the study reveals how these psychological complexities are reflective of broader concerns relating to identity construction in the face of cultural displacement. The analysis argues that the failure to reconcile the idealised, archetypal image of the mother with the lived experience of motherhood results in significant emotional and psychological tension. Ultimately, the article highlights the fragility of identity in the context of alienation, as the failure to navigate the maternal relationship contributes to the destabilisation of the self.